

DONES SINDICALISTES

Aquesta exposició dedicada a les dones sindicalistes obeeix a un afany de contribuir a la construcció d'una genealogia femenina que doni a conèixer figures destacades de la nostra història, omplint el buit existent en el coneixement del nostre propi passat i en el reconeixement del nostre protagonisme com a autores de les transformacions socials.

Donar visibilitat a les dones que ens han precedit és recuperar la riquesa de la diversitat de les nostres experiències vitals, en aquest cas, les de les dones sindicalistes. Les dones sindicalistes han tingut una presència significativa en els conflictes socials; han estat presents a manifestacions i vagues, demanant millors condicions de vida. A aquestes dones que han tingut un protagonisme destacat dins de les pròpies organitzacions sindicals dediquem aquesta exposició.

Us presentem, doncs, aquest recull fotogràfic acompanyat de breus notes biogràfiques de dones significatives en la lluita pels nostres drets. Dones procedents de diverses organitzacions sindicals (anarquistes, socialistes, marxistes...) que van defensar les seves idees i conviccions amb fermesa, transformant amb la seva pràctica diària les relacions interpersonals i socials, i per tant, donant força a la consecució d'una societat més justa.

REDACCIÓ DE TEXTOS I SELECCIÓ D'IMATGES:
Antonina Rodrigo

Les imatges procedeixen de l'arxiu de la República de Barcelona, de l'arxiu A. Fontanillas (París), del Centre de Documentació del Museu de la Pell d'Igualada, del Institut d'Estudis Fotogràfics de Catalunya (Col. Merletti), de Mireia Rovira (París), de Rosita Ródenas (Mèxic), d'Aurora Molina Iturbe (Gijón), de Salvador Seguí (València), de Francesc Ferrer Gironès, del llibre *La resistència franquista a Mallorca* de David Guinard, de la revista *La Ilustración Española y Americana* del 22 de juliol de 1881 i d'Antonina Rodrigo.

DISSENY: Estudi Villuendas + Gómez

DONES SINDICALISTES

Secció d'ordits de la fàbrica tèxtil de Cal Boyer. Anys 50.
Centre de documentació del Museu de la Pell d'Igualada

Taller Sindicat Metal·lúrgia. Barcelona, 1936.
Imatge cedida per Antonina Rodrigo

Interior d'un taller tèxtil.
Col. Merletti / I.E.F.C. Autor: Merletti Guaglia, Alexandre

Dones treballant en un teler.
Col. Merletti / I.E.F.C. Autor: Merletti Guaglia, Alexandre, 1938 ?

Treballadores de Cal Boyer a la Fogaina celebrant Tots Sants. Anys 50.
Centre de Documentació del Museu de la Pell d'Igualada

Teixidores de Cal Boyer a la secció de tissatge. Anys 50.
Centre de Documentació del Museu de la Pell d'Igualada

Milicianes treballant en una fàbrica. Anys 30.
Imatge cedida per Antonina Rodrigo

Treballadora de Cal Boyer votant. Any 1963.
Centre de documentació del Museu de la Pell d'Igualada

DONES SINDICALISTES

ISABEL VILA PUJOL
Calonge (Girona), 1843 - Sabadell (Barcelona), 1896

Procedent del medi rural, se la considera la primera sindicalista catalana. Els seus contemporanis la descriuen com *una noieta amb un físic captivador, bondadosa i molt espavilada* i, pel que sembla, molt decidida, perquè el 1869 ja intervé en la reunió republicana federal a Llagostera -centre de la indústria surera de Girona- en què s'acorda l'adhesió a l'A.I.T. (Associació Internacional de Treballadors), de tendència anarquista.

El portaveu de la Federació elogia la seva participació "auxiliada per l'obrer Isabel Vila, la qual, amb la seva propaganda, ha aplegat 1500 obrers i obreres de tots els oficis que han acordat constituir el Consell Local i adherir-se a l'A.I.T." Isabel Vila, ja secretària de la Federació Local de l'A.I.T. reclama a l'alcalde de Llagostera "...un local i una biblioteca per perfeccionar-nos" i denuncia l'exploració de menors de 14 anys de tots dos sexes en les fàbriques catalanes. Fins el març de 1900 no es promulgarà la Llei de Treball de Dones i Nens.

El compromís d'Isabel Vila contra la monarquia i la seva lluita per una república federal, en pro de les reformes socials i el cooperativisme la porten a l'exili francès. A Carcassona, treballa de professora d'espanyol de 1874 a 1880 i es forma com a mestra. Quan torna a Sabadell, dona classes particulars i, poc després, la seva experiència pedagògica francesa li permet dirigir l'Escola Racionalista per a nenes de Sabadell. La seva vida dura i exemplar està immersa en la lluita per l'emancipació de la classe obrera.

DONES SINDICALISTES

FRANCESCA SAPERAS MIRÓ
Barcelona, 1851 - 1933

El 1869 contrau matrimoni amb Martí Borràs Jover, sabater, un dels primers internacionalistes, fundador amb Emili Hugas de *La Justícia Humana* (1886) i *Terra i Llibertat* (1888-1889). Per mitjà del propagandisme Francesca assumeix la militància activa. Dels deu fills que té, només en sobreviuen cinc nenes. Dona responsable i solidària, converteix casa seva en un centre d'acollida. El 1889, en solidaritat amb els obrers i obreres alemanys en vaga, s'organitza un gran míting a la plaça Catalunya que no s'arriba a portar a terme perquè la policia detén els membres de l'organització. Sense cap raó detenen la família de Francesca. El 1893, Pauli Pallàs atempta contra el general Martínez Campos, Pallàs mor afusellat i un venjador embogit llança una bomba al Liceu de Barcelona en plena actuació; l'atemptat desencadena una repressió ferotge. Un dels detinguts és el company de Francesca, que no pot resistir tanta injustícia i se suïcida. Més tard, Francesca, unida a Ascheri Fossatti també afusellat a Montjuïc, és detinguda amb la seva filla i les dones d'uns altres condemnats. Obliguen els reus a casar-se i a batejar els seus fills i filles condició que posa Beneficència per poder-los recuperar de l'asil on els havien tancat. Alliberen Francesca però la condemnen a ella i a les seves filles a l'exili. L'acullen a França, que és el centre de la campanya internacional en favor dels processats de Montjuïc. Quan torna, casa seva esdevé novament un refugi per a persones necessitades. Francesca Saperas, companya i col·laboradora de Teresa Claramunt, és un símbol de lluita obrera.

DONES SINDICALISTES

TERESA CLARAMUNT CREUS
Sabadell (Barcelona), 1862 - Barcelona, 1931

Simbolitza l'agitació obrera revolucionària al llarg de mig segle. El 1883, participa en la *Vaga de les set setmanes*, en què es mobilitzen milers d'obers i obreres del tèxtil a Sabadell per reivindicar un augment de sou i millores laborals. El 26 d'octubre de 1884 les obreres del tèxtil de Sabadell, reunides a l'Ateneu Obrer, decideixen integrar-se en la *Federación Española de Trabajadoras* i elegixen Teresa com a secretària. Autodidacta i oradora vibrant, Teresa commou les multituds en mitjans i publicacions. La seva lluita se centra principalment en la situació laboral de la dona -el 1896 funda la *Societat Autònoma de Dones-*, i en el treball. El 1901 funda la revista *El Productor* amb Leopold Bonafulla i col·labora en *La Tramuntana* i en la *Revista Blanca* entre d'altres publicacions anarquistes. La repressió que pateix pels atemptats anarquistes de 1893 i 1896, la porta a exiliar-se a Anglaterra i França. Durant la campanya per a la revisió del procés de Montjuïc, la desternen a Saragossa. El 1911 la detenen per la vaga general. Durant els anys de presó se li declara una paràlisi progressiva. Ja molt malalta, després de l'atemptat contra el cardenal Soldevila a Saragossa (1923), la policia escorcolla casa seva, però no el lliu on jeu, que és l'amagatall de les armes. Amb la salut molt malmesa, viu uns quant anys a Sevilla; fa mitjans memorables, com el del Circo Barcelonés, el 16 de febrer de 1902, en solidaritat amb els vagues del metall; també fa una intervenció decisiva en la vaga general de febrer de 1902. El 1924 torna definitivament a Barcelona, vençuda per la malaltia.

Mor el 14 d'abril de 1931. Durant el pas de la comitiva fúnebre, les banderes republicanes onegen a mitja asta en homenatge a la líder anarcosindicalista.

DONES SINDICALISTES

LLIBERTAT RÓDENAS RODRÍGUEZ
Xera (València), 1892 - Mèxic, 1970

Neix en una llar llibertària i assisteix breument a una escola laica. El 1918 la família es trasllada a Barcelona i la jove Llibertat s'incorpora al món laboral: és fotògrafa, costurera... Assisteix a l'escola nocturna, i va a conferències i mitjans. En un míting a Gràcia demana la paraula: és el seu debut com a oradora. Al cap de poc, amb Eusebi Carbó, surt de gira propagandística per Llevant per fer conèixer l'organització dels Sindicats Unics de la Confederació Nacional de Treball, fundats en el Congrés de Sants. Durant una gira per Madrid la detenen i l'empresonen a Guadalajara. És el primer contacte amb un medi -presos i comissaries- que li omple de desànim la vida. Els generals Martínez Anido, governador civil, i Miguel Arlegui, cap superior de policia, s'encarreguen de reprimir l'agitació obrera en la Barcelona tràgica de la *lleida fugues*, del *sindicat lliure* i dels crims pagats per la Patronal contra els anarcosindicalistes. La família Ródenas és una de les més perseguides. Llibertat, unida a Josep Viadiu, actua en el comitè pro-presos. En les circumstàncies més crítiques, s'enfronta a la injustícia al Govern Civil i a les comissaries, amb un valor que imposa respecte fins i tot als seus enemics. Quan surt de la presó, a l'Ateneu de Madrid, denuncia la repressió dels obrers i obreres a Barcelona. El 1936 lluita contra el feixisme al front d'Aragó en la columna Durruti, que li confia l'evacuació a Barcelona de sis-centes criatures aragoneses. El 1938 col·labora amb l'associació *Mujeres libres* i amb el *Casal de la Dona Treballadora*. Per protegir-los de la fam i els bombardeigs evacuen els seus tres fills a la Unió Soviètica. Durant l'exili mexicà, recupera el fill petit, Ismael. Els seus germans, de 16 i 17 anys, havien mort a Leningrad, lluitant contra el Tercer Reich.

DONES SINDICALISTES

LOLA ITURBE ARIZCURI
Barcelona, 1902 - Gijón, 1990

Als tretze anys s'afilia al Sindicat del Vestir, del carrer Conde del Asalto. Allà coneix Maria Rius, que tenia el carnet número 1 i d'altres militants actives. Amb l'afiliació al sindicat, s'incorpora a la lluita social en una època d'injustícia i persecució. Casa seva es converteix en refugi d'anarquistes perseguits. Mentre acompanya els presos en capella Lola coneix moltes de les companyes que més endavant reivindica en el seu llibre *La mujer en la lucha social*. Juan Manuel Molina, *Juanel*, una figura destacada en l'acció, és el company de Lola. Tots dos integren el grup German. Juanel ha de fugir a França i Lola el segueix amb dos fills petits i la mare paralítica. Les seves destacades accions en el *Grupos Españoles Anarquistas*, a França els porten a Brussel·les. Durruti anima les tertúlies a la Casa del Pueblo, un local en què es reuneixen els exiliats i exiliades espanyols de la Dictadura de Primo de Rivera que publiquen *La voz libertaria*. El novembre de 1930 tornen a Espanya. Durant un cert temps dirigeixen el rotatiu *Tierra y Libertad*. Escriu a la revista *Mujeres Libres* amb el pseudònim Kiralina. Amb el seu ofici manté la família durant les llargues estades a la presó i a l'exili del seu company. El 19 i el 20 de juliol del 1936 Lola atén les persones ferides a la barricada de la Caserna de les Drassanes, on cau Ascaso. Col·labora en la reaparició de *Solidaridad Obrera*. Amb data del 7 d'agost de 1936 el Comitè de milícies antifeixistes del govern de la Generalitat l'acredita com a cronista de *Tierra y Libertad*. Com que no està inscrita al Registre Civil aquesta acreditació li permetrà obtenir la documentació personal quan torni de l'exili, als 80 anys.

DONES SINDICALISTES

FEDERICA MONTSENY MAÑÉ
Madrid, 1905 - Toulouse (França), 1994

Neix a Castella com a conseqüència del desterrament del seu pare i la seva mare, Joan Montseny i Teresa Mañé; tots dos mestres laics, lluiten amb les armes de la pedagogia. La seva mare és la seva mestra, però les seves heroïnes són Luisa Michel i Teresa Claramunt. Els Montseny-Mañé tornen a Catalunya el 1912. Federica, als 17 anys, comença la seva col·laboració literària amb *Solidaridad Obrera*, òrgan de la Confederació Nacional del Treball (CNT). També col·labora amb els seus pares en la reaparició de la Revista Blanca i en la fundació de les *Ediciones de la Revista Blanca*, amb les col·leccions *La Novela Ideal* i *La Novela Roja*. Editen Ibsen, Zola, Tolstoi... Federica hi publica nombroses obres d'orientació pedagògica, de denúncia i d'exaltació de l'ideal llibertari. *La Victoria* (1927) i *El hijo de Clara* (1929) plantegen la llibertat sexual de la dona. A *La indomable*, novel·la autobiogràfica, hi trobem l'empremta de la seva força abasagadora. Federica recorre Espanya en gires de propaganda. Durant el 18 i el 19 de juliol desplega una activitat que no decau fins al final de la guerra. El novembre la nomenen Ministra de Sanitat i Assistència Social, i és una de les defensores del Madrid assetjat al costat de Margarita Nelken i dels generals Riquelme, Miaja i Rojo. Federica recorre fronts i trinxeres, parla als combatents per la ràdio i anima el poble de Madrid a resistir. El febrer del 1939 s'exilia. Creua la frontera amb els dos fills petits empenyent la llitera on agonitza la seva mare. Durant la II Guerra Mundial, la policia de Vichy la detén i empresona. Com que està embarassada una llei francesa la protegeix de l'extradició a l'Espanya de Franco. Federica viu a Toulouse i és membre del Comitè Nacional Federal. Dirigeix la CNT i més tard *Espoir*. El 1977 torna a Espanya, però no deixa de residir a Toulouse. El 1987 publica la primera part de les seves memòries: *Mis primeros cuarenta años (1905-1945)*.

MARGALIDA ROIG COLOMER
Eivissa, 1908 - 1956

Margalida neix en una família obrera; creix envoltada de llibres i històries orals d'enllà de mar, arran de l'emigració a Amèrica d'alguns dels seus membres. Va a escola fins als quinze anys i aleshores entra a treballar a la fàbrica de mitjons de Can Ventosa.

El març de 1936 Margalida milita a la UGT i participa en la formació de la *Unión Obrera Femenina* que aplega les treballadores de la *Calcería Hispánica Can Ventosa*, que en èpoques de gran demanda són més de 150 treballadores. El seu compromís amb el jovent de la *Casa del Pueblo* i els problemes laborals que defensa la porten a fer-se càrrec de la presidència de la *Unión Obrera Femenina*.

El 13 de juliol de 1936, les treballadores de Can Ventosa, davant del rebuig de la Patronal a acceptar les bases exposades pel Sindicat, decideixen declarar-se en vaga indefinida. Socialistes, anarquistes i comunistes, en solidaritat amb les treballadores de la UOF, decideixen fer vaga general i, el 18 de juliol, diverses societats obreres presenten la convocatòria de vaga. A Eivissa, la repressió que segueix a l'alçament militar del juliol de 1936, és immediata. El 8 d'agost detenen Margalida i, al cap de dos anys, la condemnen a cadena perpètua i a una multa de 4666,60 pessetes. L'acusen del delictes d'adhesió a la rebel·lió. El 1943 li commuten la cadena perpètua per dotze anys i un dia. Al cap d'un mes, la posen en llibertat "...de presó atenuada en el seu domicili", que només podia abandonar per complir els seus deures laborals o religiosos. Margalida surt de la presó però esdevé una exiliada interior, ja que ha de renunciar a la seva trajectòria activista i compromesa. El nou sistema deroga les lleis que concedien a la dona la igualtat laboral per la qual havia lluitat tant.

AMÈLIA JOVER VELASCO
Cullera (València), 1910 - París, 1997

Tot i que la llei prohibia el treball infantil, Amèlia treballa d'aprenenta en diversos oficis. Quan se'n va a viure a València, es posa en contacte amb la lluita sindical i amb persones detingudes per haver participat en la vaga de 1932. Treballa de mecanògrafa a l'Ajuntament de València i de cuinera en un restaurant. S'afilia al sindicat de Gastronomia de la CNT de València i funda la secció femenina d'aquesta branca. És membre de les *Juventudes Libertarias* i d'un grup de la FAI. El 1936 la nomenen secretària de la secció político-social de les J.J.LL. i, el 1938, és la secretària general del Comitè Regional de les J.J.LL. Els seus companys, reacis a reconèixer els mèrits de les dones, respecten les seves intervencions. A *Senderos*, hi escriu: "...De la nostra revolució, en sorgirà l'espurna que provocarà l'incendi de la Revolució Internacional, que és l'única que pot salvar Espanya".

El 1939, la detenen al port d'Alacant i l'empresonen. En un itinerari dantesca, la traslladen al convent de Santa Clara, habilitat com a presó. Com que està embarassada, la porten a l'Hospital Provincial de València on neix la seva primera filla. Amb l'ajut de membres de la seva organització, prepara la fuga. Arriba a França però aleshores la internen al camp de concentració d'Argelès i després al de Bram. Finalment arriba a Tunís, on es reuneix amb el seu company. Allà tindrà dos fills més. Amèlia treballa al camp i ensenya a llegir a les criatures sense escola. El 1962 torna a França. A París, es realitza el seu gran somni: després de la jornada laboral a la firma Pierre Cardin, estudia en horari nocturn i forma part de l'Agrupació Confederal de París. *La dama* espanyola que en diuen, s'integra a la vida de l'extraradi parisenc on regna la droga i els problemes que s'en deriven. Un dia a la setmana, Amèlia convida la mainada del barri a berenar a casa seva. Manté fins al final la seva militància política en el *partit universal* dels Drets Humans indiscriminats.

DOLORS PIERA LLOBERA
Puigverd d'Agramunt (Lleida), 1910 - Santiago de Xile, 2000

Filla d'un mestre progressista, el seu pare li inculca la passió per la pedagogia. A l'Escola Normal de Lleida, hi té com a professora Pepita Uriz. Dolores Piera exerceix de mestra a Vilafranca del Penedès i contribueix a la fundació de la Federació Espanyola de Treballadors de l'Ensenyança (FETE-UGT). Organitza amb els seus companys i companyes la celebració del Primer de Maig. Durant el bienni negre (1934-36), l'expedient per exercir la Tècnica Freinet a Vilafranca del Penedès. A casa seva, hi ha la redacció de l'Escola Proletària, òrgan de la FETE, de la qual és delegada per Catalunya en el Congrés Mundial de Professors de París. Destaca la seva actuació en les Joventuts Socialistes i en la redacció d'*Iskra*. És la secretària femenina del Comitè Executiu del PSUC i una de les organitzadores del Congrés de la Dona celebrat a Barcelona el 1937 d'on sorgeix la Unió de Dones de Catalunya. Dolores n'és la secretària general.

Col·labora en la revista *Companya* i promou l'*Ajuda Infantil de Rereguarda*. El 1937, com a regidora de l'Ajuntament de Barcelona, acompanya la Passionària al míting del Velòdrom d'Hivern, a París. El 1939, s'exilia i treballa en l'Oficina Internacional per a la Infància de París. Quan esclata la II Guerra Mundial, la detenen i passa quatre mesos a la presó de Fresnes. Quan en surt, ella i el seu germà Josep es veuen obligats a marxar de França. Amb el transtolàntic Cuba viatja a la República Dominicana i després s'instal·la a Xile, on es reuneix amb el seu company i neixen els seus fills. La lluitadora antifeixista torna a exercir la docència. És la sotsdirectora de la *Escuela Bialik* i, més tard, la directora del *Colegio Andersen*. Com a feminista ajuda a organitzar el primer *Congreso de Mujeres de Santiago* i celebra el *Día Internacional de la Mujer* a la Universitat de Xile.

LINA ÓDENGA GARCÍA
Barcelona, 1911 - Iznalloz (Granada), 1936

Aprèn l'ofici de sastressa al taller familiar. Estudia a l'escola nocturna amb el mateix afany amb què més endavant es lliura a la militància política. Als setze anys s'independitza. El 1931 s'afilia a les Joventuts Comunistes. S'entrena com a oradora en barrades i pobles, però la seva consagració és a *La Bohèmia*, sala de ball i *catedral política* per als partits que hi celebraven tota mena d'actes. El 1931 l'envien a la URSS i ingressa en l'Escola Marxista-Leninista de Moscou per a la formació de quadres. Exposa la seva visió del proletariat soviètic en els articles que publica a *Catalunya Roja*. L'elegeixen secretària general de les Joventuts Comunistes de Catalunya. L'octubre de 1934 lluita per l'Aliança Obrera i forma part d'un grup armat en la Revolució d'Astúries. Un cop a Catalunya, la detenen a Sant Cugat quan es disposa a organitzar la insurrecció dels rabassaires. Lina viu temps de presó i clandestinitat en les files de l'Agrupació de Dones Antifeixistes. El 1935 assisteix al Congrés Internacional de Joventuts Comunistes, a Copenhagen, que analitza a la revista *Octubre*. L'abril de 1936, a Barcelona, es compromet en la creació de les Joventuts Socialistes Unificades (JSU). Avesada a assumir riscos, pren part en els combats de carrer el juliol de 1936; també, combat a Almeria, i al front de Jaén-Granada. Després de diverses missions a Madrid i Barcelona, torna a Andalusia. Aleshores comença la seva llegenda. Durant una missió per terres granadines amb un cotxe amb les sigles CNT/FAI s'interna en el sector enemic i, després de resistir fins acabar les municions, aprofita l'última bala per llevar-se la vida.

AURORA PICORNELL FEMENIAS
Palma, 1912 - Porreres, 1937

Aurora Picornell neix en una família obrera. Assisteix a l'escola pública de Molinar, però l'escola de militància que enriqueix la seva vida, la té a casa, amb un pare i una mare compromesos amb el PCE. Aurora, ja de molt jove, és membre activa de la Lliga Laica i el 1930 col·labora en la fundació del Sindicat de Sastresses. És responsable del Secretariat de la Dona del Comitè Provincial de les Balears del PCE. El 1931 participa en la primera conferència del PCE que se celebra a Palma. Els seus articles en la revista *Nuestra Palabra* reivindiquen la lluita i la dignitat de la classe obrera i especialment de la dona treballadora. Per a Aurora, representant del Socors Roig Internacional, el Bienni Negre representa un temps de propaganda lúcida i activa. El 1932, es casa amb Heriberto Quiñones, representant de la Internacional Comunista. El 1934, a Menorca, organitzen el Front Únic. A Madrid, participa en mitings amb Maria Teresa León i Lina Odena. Dolores Ibarruri li proposa de quedar-se a Madrid, cosa que potser li hauria salvat la vida però s'estima més tornar a Mallorca.

Quan esclata l'alçament militar el 18 de juliol de 1936, es refugia a la *Casa del Pueblo* de Palma però la detenen i la condeixen a la presó de dones. Quiñones intenta canviar-la per unes monges mallorquines però és inútil. El 5 de gener de 1937, als 25 anys, mor afusellada al cementiri de Porreres. El mateix dia i lloc moren les seves companyes Caterina Flaquer i les germanes Antònia i Maria Pasqual "les roges del Molinar".

MÀRIA MANONELLES RIERA
Mollerussa (Lleida), 1913 - Conflent-Coflans (França), 2004

És la sisena de set germans; el 1921 mor el seu pare, aleshores, la seva mare es trasllada a Barcelona amb les quatre filles supervivents. Maria comença a militar en el Bloc Obrer i Camperol, i, més tard, al Partit Obrer d'Unificació Marxista (POUM). Es casa amb el periodista Estivill. En la primavera de 1932 coneix Josep Rovira, que acaba de tornar de l'exili per l'intent de cop d'estat de Prats de Molló. Uneixen les seves vides el març de 1936. Al cap de poc esclata la guerra civil i Maria marxa al front d'Aragó amb el seu company, que és el cap de la Columna Lenin. Com que els falten aparells transmissors a les trinxeres, la miliciana allista joves camperols aragonesos per fer d'estafetes ambulants. El juny de 1937, a causa dels Successos de Maig, empresonen Rovira. Maria s'enfronta al general Pozas i li exigeix que rescati el seu marit, que és militar, de mans de la policia. A final de 1938, Maria ja és mare de Mireia i torna a estar embarassada. Al locutori de la presó Model, Rovira aconsella la seva dona marxar cap a França, on naixerà el seu fill, el juliol de 1939. Quan entren a França, internen Rovira al camp de concentració de Saint Cyprien. Maria es refugia a Montauban. Després de passar per un altre camp, el de Septfonds, Rovira es reuneix amb la família a Saint-Etienne. El juny del 1940, després de la derrota militar francesa, s'instal·len a Lyon on tots dos col·laboren en la Cadena d'Evasió Clandestina *El Insurrecto*. Al llarg de quatre anys (1940-44) asseguren el pas clandestí cap a Espanya de centenars de militars aliats. Els Rovira es neguen a emigrar a Mèxic, es queden a França per lluitar contra els qui havien ajudat Franco a guanyar la guerra i funden el Moviment Socialista de Catalunya, el 1945, a París.

